

Josep Vergés, l'editor de "Destino"

Text: Xevi Planas

Als 87 anys, Josep Vergés accepta de grat fer memòria de la seva gestió al capdavant de la revista i l'editorial que van convertir Destino després de la guerra del 1936 en un dels principals referents de la cultura escrita a l'Estat espanyol. Editor i amic de Josep Pla, Josep Vergés se sent més a gust a Pontós, on passa llargues temporades, que no pas a Palafrugell, la població on va néixer i a la qual torna poc sovint.

Fotos: Josep Maria Oliveras

L

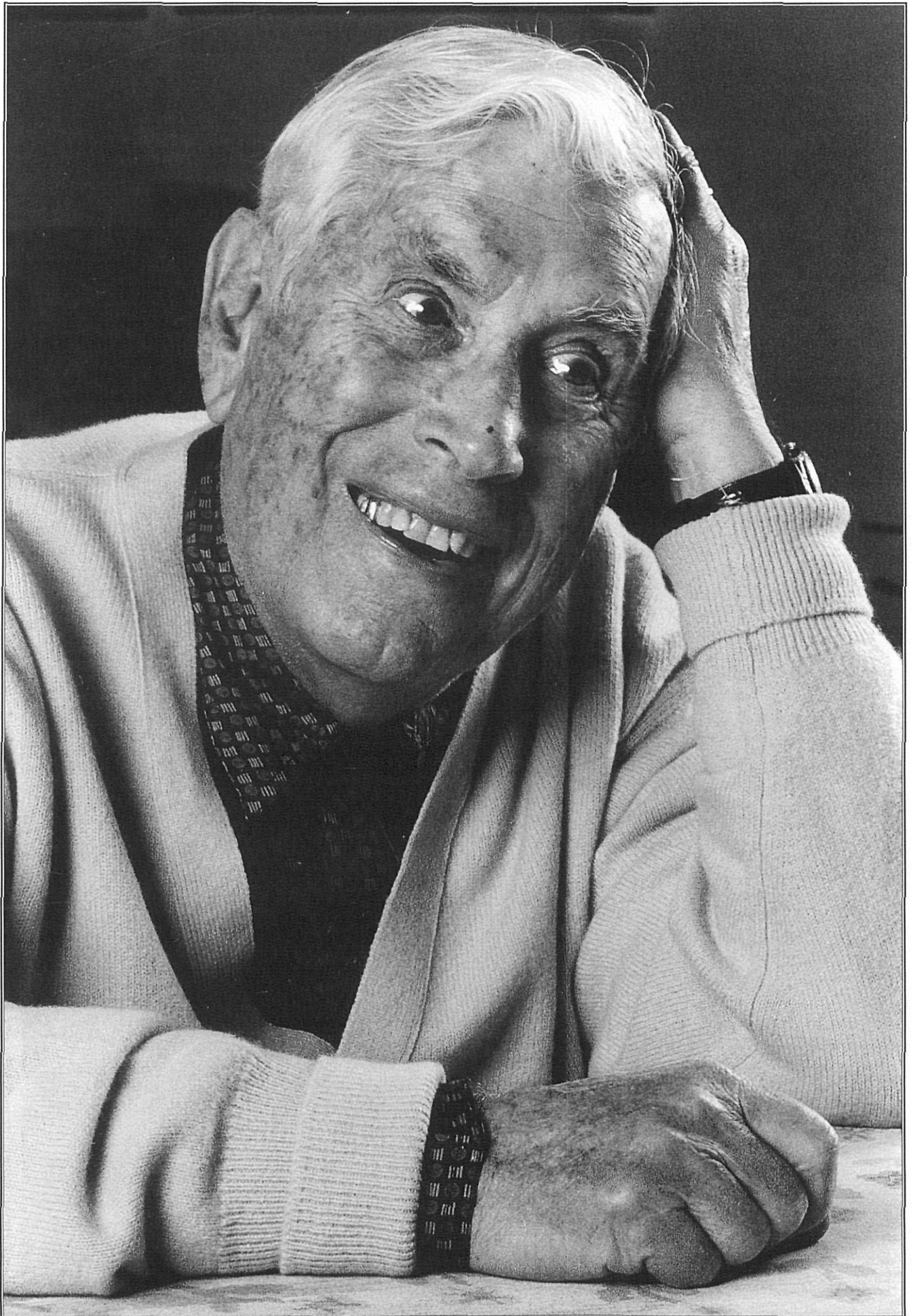
a seva família és originària de Palafrugell. Manté algun vincle amb aquesta població?

— El meu pare era de Sant Feliu de Guíxols. La meua mare, de Palamós. I jo vaig néixer a Palafrugell, d'on era originària la indústria de taps de la meua família. La meua infantesa no és gaire bona de recordar, perquè coincideix amb la davallada de la indústria surera. Ens va tocar el rebre. Per tant, no val la pena parlar-ne gaire. La nostra infantesa i la nostra joventut van consistir a treballar i a anar d'un costat a l'altre. Quan era adolescent, vaig estar treballant un parell d'anys a

Alger, perquè en la indústria dels taps hi havia una tirada a anar cap a Algèria. El meu avi ens va deixar en herència boscos surers a Algèria i jo hi tenia familiars. Després, el 1928, en morir el meu pare, ens vam establir a Barcelona amb la meua mare i la meua germana. A Barcelona, vaig entrar a treballar a la Financiera de Industrias y Transportes, una empresa d'en Cambó i en Ventosa. A part de bons polítics, eren bons empresaris. El seu mestratge em va servir molt, tot i que per obrir-me pas en el món laboral m'ho vaig haver de fer tot sol.

— Anar a viure a Barcelona va comportar per a vostè deixar de tenir contacte amb Palafrugell?

— Sí. A Palafrugell, hi he deixat moltes coneixences que han estat per a mi un gran suport al llarg dels anys, com en Josep Martinell i tants altres. No he viscut, però, la vida de Palafrugell des de ben jove. Les meves anades a Palafrugell han estat molt esporàdiques. Hi vaig anar mentre va viure la meua àvia. Després només vaig anar a l'estiu a Calella i algun cop a casa d'alguna tia. M'hi queden parents i amics, però hi vaig perdre el contacte íntim. La meua vida ha estat una mica saltada.

Josep Vergés i Matas va néixer el 7 de gener del 1910 a Palafrugell (el Baix Empordà) en una família dedicada al sector del suro. Establert a Barcelona el 1928, després de passar diverses temporades a l'estranger (Algèria, França i Anglaterra), va cursar estudis de professorat mercantil abans d'anar a viure a Burgos, on va entrar en contacte amb el nucli fundacional de la revista *Destino*, a la qual es va incorporar, primer com a col·laborador i més tard com a màxim responsable de l'edició.

Instal·lat novament a Barcelona, amb Joan Teixidor va consolidar *Destino* com la principal revista cultural espanyola dels anys 40, 50 i 60. Al començament dels anys 40, va impulsar l'editorial Destino, que va instituir els premis literaris Eugeni Nadal i Josep Pla, entre altres.

A la meitat dels anys 60, va començar a publicar l'*Obra completa* de Josep Pla. Els últims volums d'aquesta edició, desaparegut ja l'escriptor de Llofriu, van ser responsabilitat exclusiva seva, com també ho va ser l'edició d'alguns llibres que l'autor havia deixat inèdits.

Retirat del món editorial, viu entre Barcelona i Pontós, on va adquirir una masia fa una vintena d'anys.

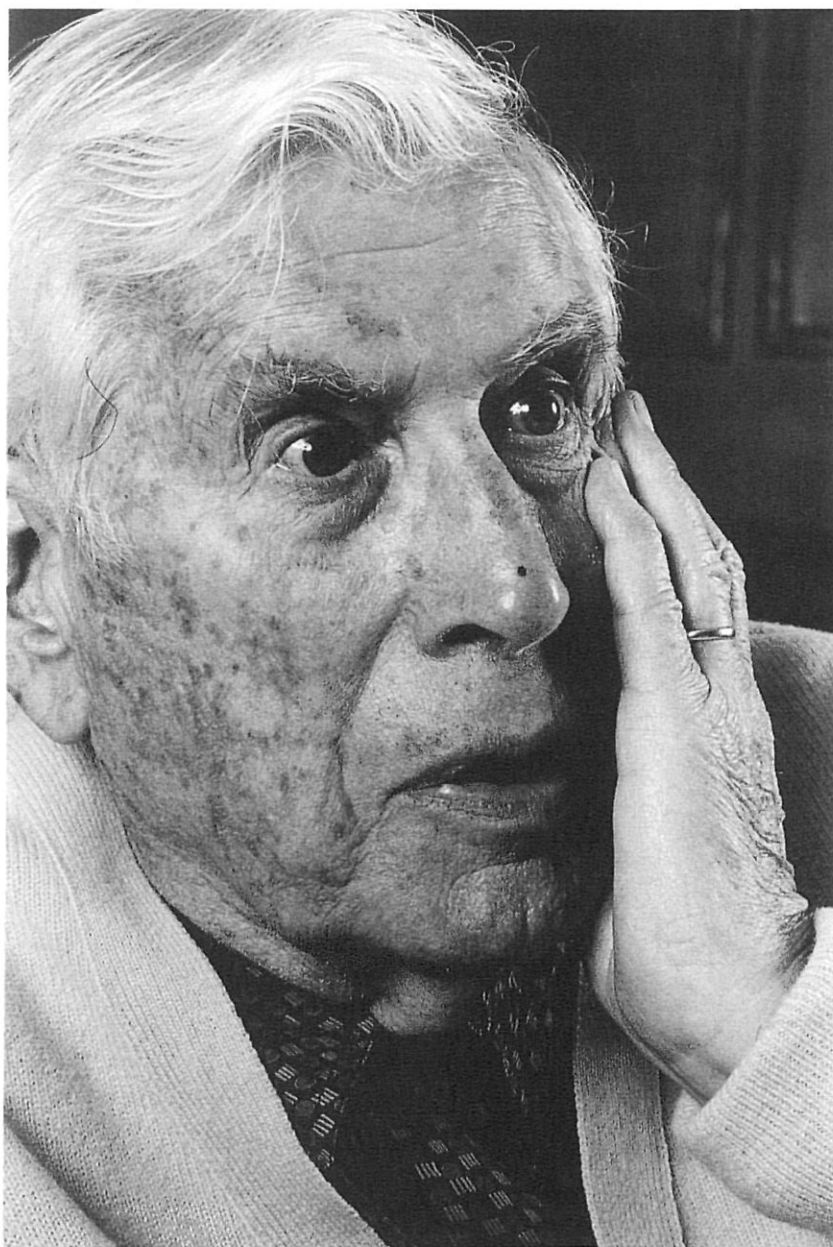
— *No li agrada Palafrugell?*

— És un poble molt lleig. No m'agrada gens. Són més bonics Palamós o Sant Feliu de Guíxols. A Palafrugell només hi havia pols, la polseguera que sempre ha aixecat la tramuntana, com va escriure una vegada el meu amic Fermí Vergés en un article. Mai no hi havia res d'interessant, a Palafrugell. De la infantesa, recordo el pes de la gran tradició dels Barris, la família de la meva àvia. Passàvem una part de l'any a Calella. Teníem moltes altres cases. Tot va ser agradable fins que va arribar el desastre econòmic del suro. Anava a col·legi als germans Maristes, del quals conservo un record menys grat que el que tinc dels germans de la doctrina cristiana de

Palamós, on vaig viure uns anys a casa dels avis. L'avi era banquer, vicecònsol d'Anglaterra i navilier. Teníem barcos de vela... A part de Palamós, tinc bons records de Girona. Me l'estimo molt, Girona. La considero la meua ciutat. Hi tinc parents, com els advocats Quintana, que són cosins germans meus. Els meus vincles familiars més importants han estat sempre, però, amb el Baix Empordà. Amb tot i això, quan ara fa una vintena d'anys vaig voler comprar-me una casa vaig triar de viure a Pontós, on passo llargues temporades quan no sóc a Barcelona.

— *Va poder estudiar el que va voler, de jove?*

— Vaig començar a treballar a la casa familiar central del suro als quinze o

setze anys. Estava cursant el batxillerat, però ja no vaig poder estudiar més. Vaig haver d'anar a treballar. Quan vaig arribar a Barcelona, vaig treballar de comptable en dues o tres cases, per recomanació d'alguns amics. Mentrestant, anava traient-me el professorat mercantil. Després va venir la Guerra Civil i me'n vaig anar a França, primer, i a l'Espanya nacional, després.

— *Què va fer a França?*

— Com que havia cobrat uns diners d'uns parents francesos, me'n vaig anar a França. També vaig passar una temporada a Anglaterra. No hi feia res especial. Estava pendent de com anava la Guerra Civil.

— *La seva formació cultural ha estat la d'un autodidacte?*

— He estat totalment autodidacte. Això no és gaire agradable ni recomanable. Val més que t'ajudin que no pas haver-t'ho de fer tot tu sol. Però les coses van com van, encara que haurien pogut haver anat d'una altra manera. L'important, però, és que ens n'hem sortit. El destí et prepara el futur sense consultar-te res. T'hi trobes encarat i t'ho has de resoldre tot: la manera de pensar, la ma-

nera de ser, les contradiccions... La Guerra Civil ens va obligar a fer un pas per al qual no estàvem preparats. Va ser un aprenentatge dur. Però m'ha anat bé. He tingut molts amics i m'he pogut dedicar a una activitat llavors inesperada, relacionada amb els llibres i les revistes. Això per a la meua vida ha estat positiu. A Burgos, on vaig anar a raure en els primers temps de la Guerra Civil, al regi-

“

He estat totalment autodidacte; això no és gaire agradable ni recomanable, però les coses van com van.

”

ment d'infanteria Sant Marcial número 22, hi vaig trobar els que des del primer moment van ser els meus grans amics: l'Agustí, en Masoliver, que s'ha mort fa poc i va ser un gran amic, i tants altres que feien la revista *Destino*. No sé per què s'ha hagut de morir, aquell, també... Era un home tan vital i tan simpàtic... *Destino* era una revisteta sense gaire importància en aquell moment, però després, el 1939, va convertir-se en la millor publicació periòdica que hi ha hagut al nostre país.

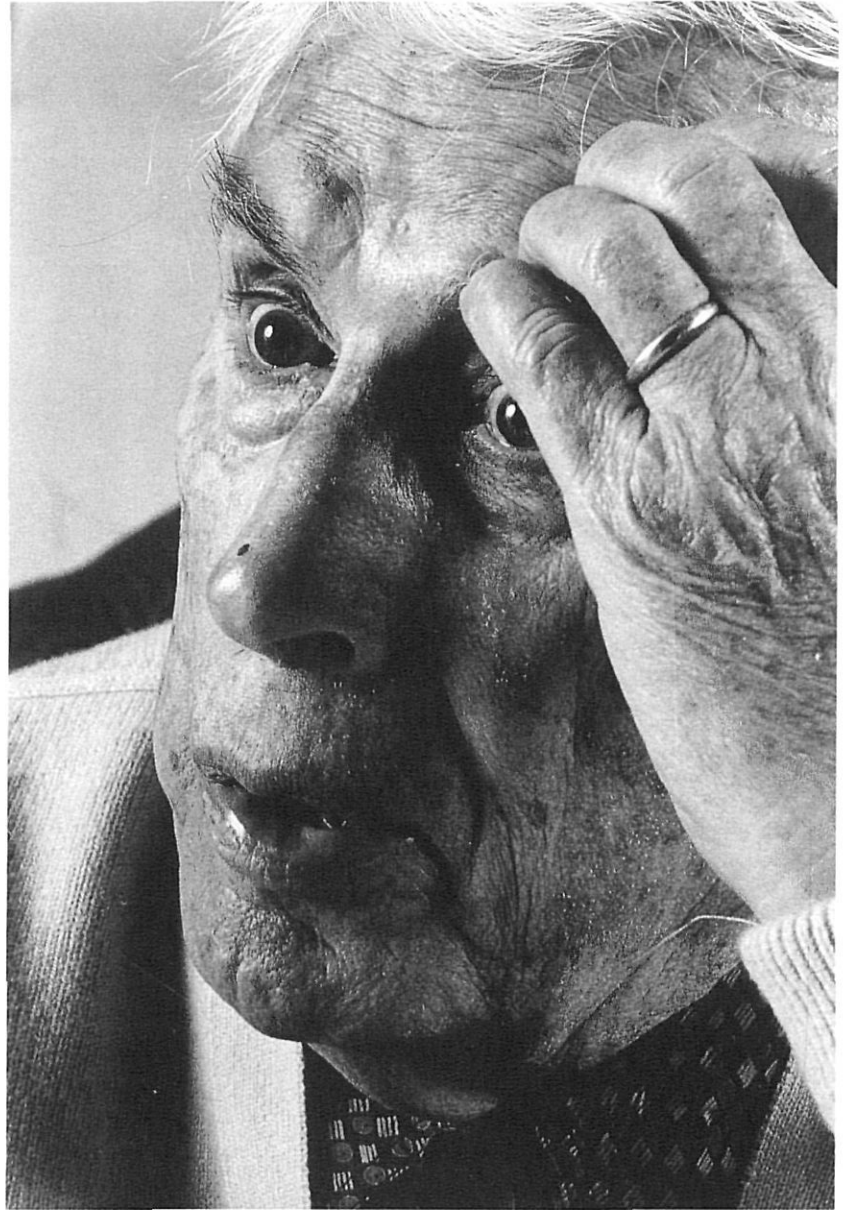
— *Vostè s'ha dedicat professionalment al món editorial. Era l'àmbit que li interessava més quan era jove?*

— Jo volia treballar, estudiar i llegir. No es podien fer gaires més càbales ni projectes. Teníem la guerra a sobre i ja la començàvem a patir. Jo tenia 26 o 27 anys i era molt jove. La guerra ho canvia tot: projectes, amics, situació laboral... Jo no sabia ni què era ser editor. Quan vaig anar a Burgos, tot va canviar. M'havia influït el meu oncle Joan Vergés, un bon poeta que publicava textos en revistes locals. Era molt afrancesat i disposava d'una gran biblioteca a Palafrugell. Vaig dedicar-me a explorar-la i ja

des de ben jovenet vaig llegir molt. Però mai no sabia què faria el dia de demà. A casa, la família Barris ens havia educat molt bé. Tots els germans i cosins sabíem el francès i l'anglès. La nostra formació no era només la del *Patufet*, sinó també la de les literatures francesa i anglesa. Però tot això no té la menor importància. El que va comptar de debò va ser la Guerra Civil, que va modificar el destí de moltíssima gent. És inútil parlar de les influències anteriors. El que marca, en un jove de la meva generació, és la Guerra Civil. I ja no em refereixo a la política, perquè no en vull parlar. He viscut massa i he conegut massa gent. Em refereixo a la vida moral, espiritual.

— Què el va motivar a instal·lar-se a Burgos?

— A Burgos, hi vaig anar a fer el que la meua consciència, la pròpia d'un noi de 27 anys de l'època, m'obligava a fer. Hi anava a lluitar contra la FAI, contra el comunisme, contra la barbàrie. Hi anava a donar suport a una gent que llavors era una incògnita. Però passem ratlla. Si no, ¿què en trauríem, dir que jo era feixista? No ho era. Em vaig trobar en un punt mort. Anar a Burgos era trobar-me davant una incògnita. Jo havia de fugir d'una realitat d'assassinats de la FAI i d'esglésies cremades. Que ho valorin els altres. Un noi de 27 anys no té res a veure amb un vell de 87 anys. Però tot pesa. La vida pesa. En acabar la guerra, no em vaig sentir ni feixista ni comunista. Un dia del 1939,

“

Vaig entrar a *Destino* per afinitat amb unes persones que deambulaven com jo per la política, la cosa militar i la literatura.

”

em van obrir un expedient amb en Xavier Montsalvatge perquè ens acusaven d'haver avalat un *rojo y separatista*. Era en Joan Teixidor, que ens ho havia demanat per poder entrar un institut. Arran d'aquest fet, el maig del 1939 em van expulsar de la Falange. Gràcies a Déu! Hi havia entrat sense gens de ganes. Aquest episodi és perfecte. Arrodoneix exactament el meu pensament. Sóc un catalanista desenganyat de la política i de la manera de ser dels catalans, que mai no anem gaire fins. Però també em sento espanyol. Els meus millors amics són o han estat castellanoparlants: Dionisio Ridruejo, Miguel Delibes, Gonzalo Torrente Ballester, Carmen Martín Gaité, Álvaro Cunqueiro, Rafael Vázquez Zamora...

Durant molts anys, a l'editorial *Destino* només vam poder publicar en castellà. Això explica que tingués tants amics castellanoparlants. Però també hi ha hagut catalans que m'han impactat molt en la meua vida. A part d'en Josep Pla, en Manuel Brunet i en Jaume Vicens Vives, per exemple.

— Com va començar a col·laborar a *Destino*?

— Per afinitat amb unes persones que a Burgos deambulaven com jo per la política, la cosa militar i la literatura. El 1937, *Destino* era una revisteta de quatre fulls en la qual escrivia gent important. En Xavier de Salas n'era el director. La revista va canviar molt quan va passar a dirigir-la l'Ignasi Agustí, un home petit i simpàtic que es va desviar més tard a

contracor cap a una política absurda. Jo hi escrivia cada setmana amb pseudònim sobre temes internacionals. A Burgos, no estava massa bé de salut. Em van llicenciar al Ministeri de l'Interior, un dels secretaris dels quals era Dionísio Ridruejo, gran persona, un prodigi de saviesa literària i de respecte a l'amistat. Sempre penso en ell i en Masoliver, que era un pou de ciència i molt bon home. Anava vestit de manera una mica estrofolària i en Josep Pla, en arribar a Burgos venint de França, li va dir: «Així que vostè no és de la Falange... Veig que porta boina de requetè, camisa de Falange, guerrera de l'exèrcit i pantalons grisos perquè es vegi que paga la contribució». Era una frase molt típica d'en Pla i m'ha quedat tota la vida. En el fons, se l'estimava molt i no gosava dir-li-ho. Se'n burlava una mica. Quan en Pla estimava una persona, se'n burlava una mica. Amagava el sentiment tant com podia. Però ell ja devia comptar que jo al cap d'uns anys repetiria aquesta frase.

— Com va passar a ser d'un simple col·laborador de *Destino* a ser-ne l'editor?

— Vaig començar-hi a publicar articles amb regularitat. El primer es titulava «Esta tarde a las tres». Tractava dels anglesos que es troben per parlar de tota mena de temes en un lloc cèntric de Londres. Per amistat amb els que impulsaven la revista, m'hi vaig anar implicant cada vegada més. L'Ignasi Agustí, que era un gran escriptor, portava *Destino* amb bona fe, però no sabia treballar. Jo l'ajudava. Va passar el que acostuma a passar en aquests casos. Si la revista es tira endavant de qualsevol manera, no es ven i has d'anar-la defensant en situacions incòmodes. Si la transformes a còpia de treballar-hi, al final canvia. Jo hi vaig aplicar la política de «Vostè, a les nou al despatx cada dia». Això és el que va passar: a les nou, al despatx. Això ja és una altra cosa.

— Es va orientar en alguna revista estrangera per trobar un model indicat per a *Destino*?

— Volíem fer una revista civilitzada amb idees nostres i d'altres que agafàvem de publicacions franceses, angleses i alemanyes. Van col·laborar amb nosaltres Azorín, Eugeni d'Ors, Vicens Vives, Guillem Díaz Plaja... Es tractava de donar a la gent el que volia: que li recomanessin el llibre que es podia llegir, la pel·lícula que es podia anar a veure... Si fas una

“

Pla va seleccionar personalment el paper, el tipus de lletra i tots els altres detalls de l'edició de l'*Obra Completa*.

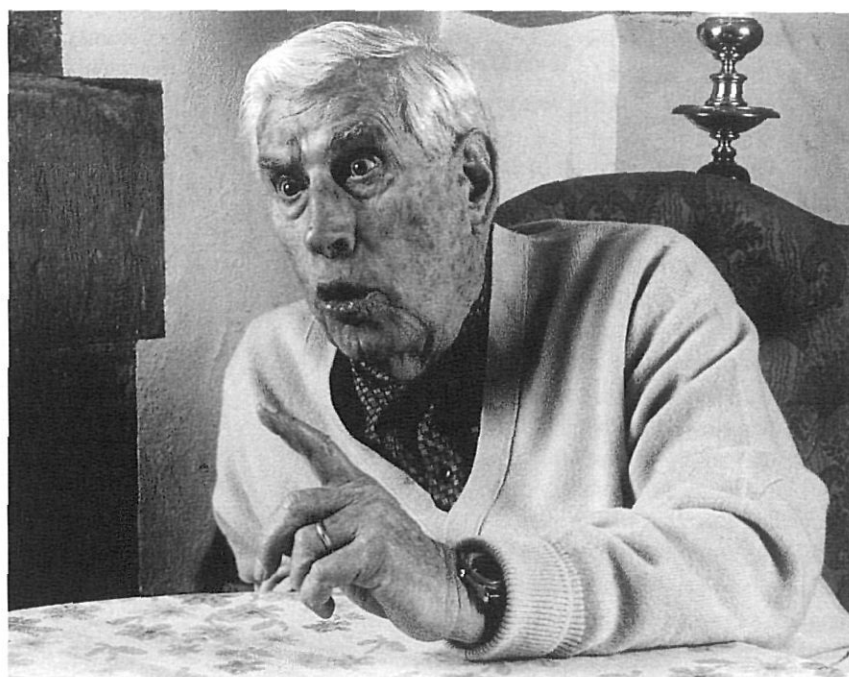
”

l·lista i la trasllades a un paper, és estrany que no triomfis tard o d'hora. Si dones a la gent el que vol, t'ho accepta encantada. En aquest sentit, seguia l'experiència dels meus avis amb els taps del suro, que intentaven fabricar el millor tap possible. De mica en mica, em vaig anar convertint en el responsable de la revista, sense que hi constés mai el meu nom, perquè no ho volia. El que havia de figurar-hi era el nom del director. El director, si volia treballar, que treballés. I si no ho volia fer, encara millor, que no treballés. Per sort, gairebé cap dels directors que vam tenir va treballar gaire. Si no, no

ens n'hauríem sortit. El director no ha de treballar. Ha d'anar ben vestit. Ha d'actuar com a representant dels altres que hi escriuen. No ha treballar ni s'ha de presentar a la revista, perquè ho enreda tot. Per acceptar el càrrec de director, en Xavier Montsalvatge va posar la condició que no hagués de treballar. Perfecte! En Néstor Luján, una persona molt entenimentada, també va ser un bon director. Venia al despatx a fer relacions públiques amb els seus amics d'una a dues. El pitjor director hauria estat el que hagués treballat, i no n'hi va haver cap. No ho dic amb to despectiu. Tots els directors que va tenir *Destino* han estat grans amics meus i van complir el que havíem pactat.

— Per què se'n va anar de Burgos?

— Què hi podia fer en una ciutat com aquella? Hi vivia rellogat. Vam tornar a Barcelona el 1939 i vam anar tirant endavant *Destino* entre l'Agustí, en Masoliver, en Teixidor i jo. Després els dos primers es van anar separant i vam quedar en Teixidor i jo. També va entrar a l'empresa el comte de Godó, amo de *La Vanguardia*, perquè en passar a utilitzar la rotativa d'aquest diari li vam cedir una part de les nostres accions. Es va portar molt bé amb nosaltres. Era una persona intel·ligent, contràriament al que la gent considerava. Jo sempre deia que quan el comte de Godó sortia de casa es mirava al mirall per veure si feia prou cara de burro. I si no en feia prou, es retocava una mica per fer-

la. A part de treure la revista, vam començar a publicar llibres. Ja n'havíem editat algun a Burgos, però de fet l'editorial de llibres va néixer el 1942 a Barcelona. Al començament, només vam poder editar en castellà. No es podia editar en català i en aquell moment tampoc no hauríem venut gaires llibres en català. La introducció del català en el fet cultural del país ha costat i encara costa moltíssim. Els castellans quan són ases ho són molt de temps. Els costa molt entendre les coses. N'hi ha pocs que les entenguin, com els amics que he citat abans, que sempre han estat aliats de Catalunya. A en Dionisio Ridruejo, li vaig publicar dos volums sobre Castella perquè s'ho mereixien tant ell com les dues Castelles, però les Castelles mudes, perquè quan les Castelles enraonen, malament.

— *No ha pensat a escriure les seves memòries?*

— L'única cosa per a la qual he servit ha estat per dirigir periodistes. Ja he fet el que havia de fer. Vaig escriure sobre en Josep Pla al volum número 45 de la seva *Obra completa*, *Imatge Josep Pla*. Potser és un llibre que no està malament, per dir-ho com ho deia en Pla dels seus llibres. Amb tot i això, hauria pogut escriure molt més sobre en Pla. Però en aquest moment el meu ofici és el de retirat total. Em poden quedar algunes coses pendents, però jo ja sóc massa gran. No penso fer res més. Quan em vaig establir a Pontós fa una vintena d'anys, volia escriure alguna cosa que hauria titulat *Les roses de Pontós*, perquè aquest és un país on la terra és molt dolenta, però que s'hi fan unes roses molt boniques.

— *Vostè va conèixer molt bé Josep Pla. Quins eren autènticament els seus amics?*

— No tenia amics fidels, en Pla. Era una gran persona, però no tenia amics fidels. Jo era amic seu perquè el coneixia ja de petit, quan les nostres famílies eren molt amigues. Jo era l'única persona a la qual ell tractava de tu. A les altres les tractava de vós o de vostè. Era molt intel·ligent, però també molt esquerp. Era difícil de tractar. Per això tenia molts coneguts i saludats, però cap amic. Amb mi i amb la meva dona, dissimulava el personatge que portava a dins i se'ns manifestava més aviat com era realment, com a persona. No feia de

“

Sóc un catalanista
desenganyat
de la política
i de la manera
de ser dels catalans.

”

Josep Pla. I si feia de Josep Pla, el deixàvem actuar i no li fèiem cas. Amb nosaltres era més normal, més sociable. Li agradava que el tuteléssim i que el protegíssim.

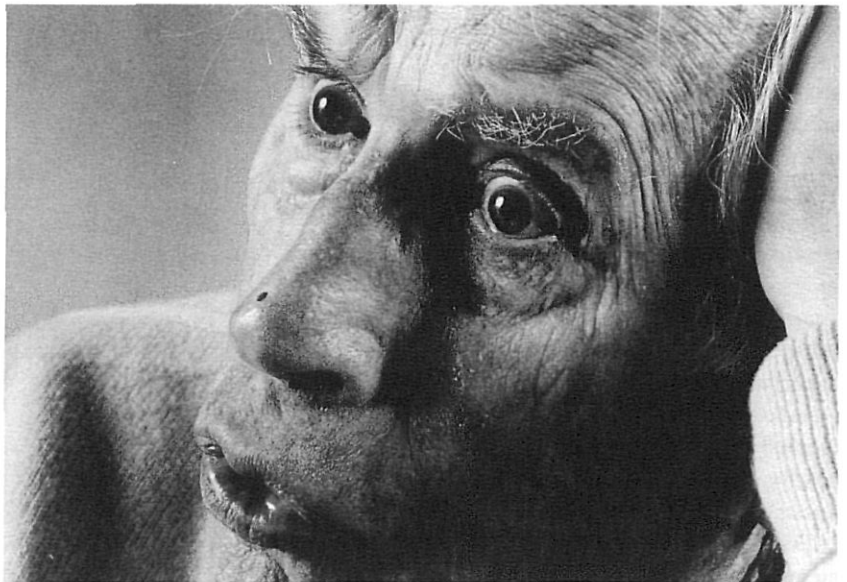
— *Quan va decidir iniciar la publicació de l'Obra completa de Josep Pla, no va témer que pogués ser un fracàs econòmic?*

— No. En Cruzet havia començat a editar-la a la Selecta, però es va equivocar, perquè treia uns llibres massa petits, on no hi cabia pràcticament res. En Pla no volia això. Volia uns volums que s'assemblessin als de La Pléiade. Ell va seleccionar el paper, el tipus de lletra i tots els altres detalls de l'edició. Sempre va prendre ell totes les decisions i jo les vaig acceptar, encara que en alguns casos potser no hi estava d'acord. Vaig veure viable el projecte justament quan

vaig intuir que l'Armand Carabén, en Max Cahner i en Manuel Ortínez no se'n sortirien en l'intent de publicar-li l'*Obra completa*. Tots aquests homes eren massa savis. No tenien ni experiència ni humilitat. Has de ser humil, per fer una cosa ben feta. Llavors sorprèn tothom. El pla de producció de l'*Obra completa* es va complir tal com l'havia previst en Pla. Li feia molta il·lusió veure com anaven sortint els llibres. Econòmicament, anàvem a veure venir. Teníem una ajuda molt forta de la revista, que en el moment d'iniciar la publicació de l'*Obra completa* passava per un moment fort. Tiràvem 40.000 exemplars de cada número de la revista i algunes vegades arribàvem als 60.000. Va tenir un impacte fabulós en el país.

— *L'Obra completa de Josep Pla va acabar marcant l'inici de la prosperitat de l'editorial Destino?*

— No. No era, ni de bon tros, la base de Destino. D'un volum de l'*Obra completa* d'en Pla en tiràvem 4.000 o 5.000 exemplars, i potser d'una vintena de volums en vam fer diverses edicions, però qualsevol novel·la del Premi Nadal es venia molt millor. Amb tot i això, ell es va fer ric amb aquests llibres. Ell mateix es feia el preu i mai no l'hi discutia. Ell era molt honorat i escrupolós a l'hora de passar els comptes. Vam tenir sort que en aquell moment la moneda estigués tan baixa, perquè tots vam guanyar diners amb l'*Obra completa*. A en Pla li agradaven el franc suís i el dòlar. Quan va morir, van trobar capses amb moneda estrangera sota el seu llit.

— S'ha dit que alguns escriptors catalans van traduir textos de Josep Pla del castellà al català per a l'Obra completa. Pot recordar-ne els noms?

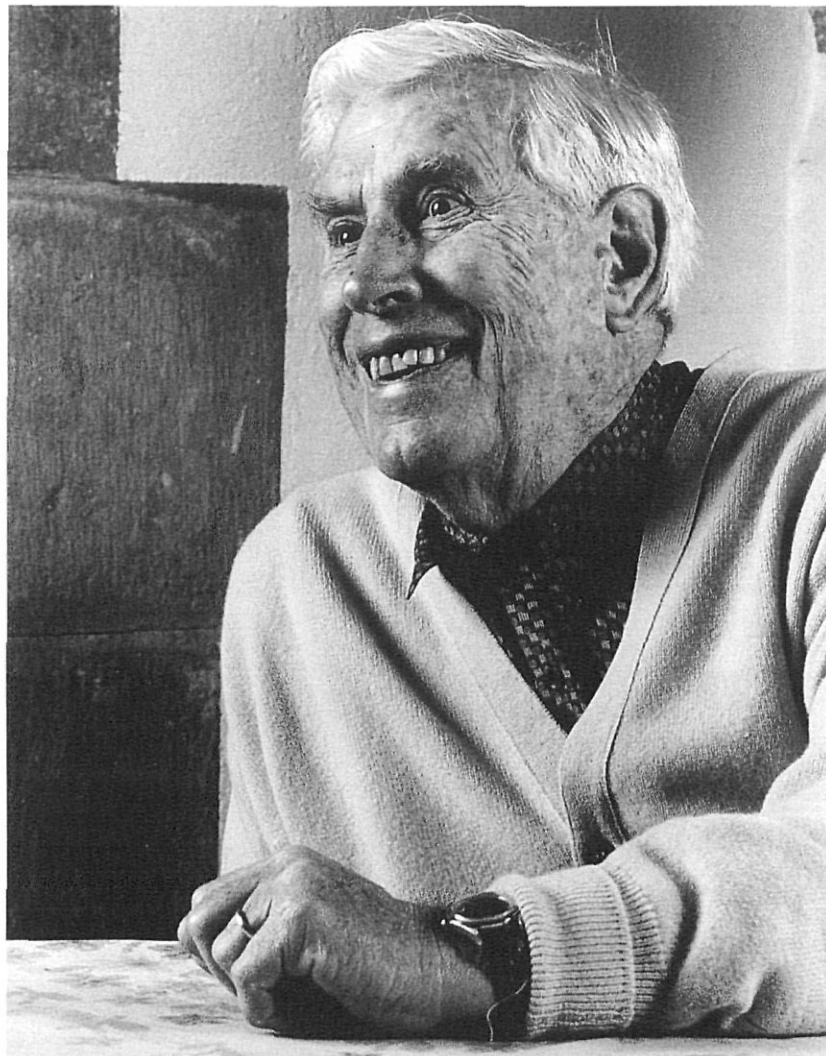
— La immensa majoria dels llibres se'ls va traduir ell mateix. Potser algun el va traduir en Bartomeu Bardagí, el corrector, amb el qual es va enfadar una vegada perquè li va canviar un 'barco' per un 'vaixell'. Però a part d'una guia de Mallorca traduïda per en Baltasar Porcel, no recordo que ningú hagués traduït res més. Jo, almenys, no hauria donat aquesta feina a cap escriptor català. A més, tenint en compte que són tan modestos, si n'hi hagués hagut algun a hores d'ara ja prou que hauria dit que havia traduït Pla. A part de tot, no crec que tingui gaire importància, el tema de les traduccions.

— Pot quedar en algun lloc algun text inèdit de Josep Pla interessant de publicar?

— Tothom busca excuses per no haver-lo de llegir. Els manuscrits són tots a Palafrugell. Però sempre pot haver-hi en algun racó un text d'un home que escrivia de dia i de nit sense parar, i que va deixar més de 30.000 pàgines. Encara no estic segur que tots els articles que va publicar per a la revista *Destino* surtin realment a l'*Obra completa*, o els que va publicar al *Diario de Barcelona* i a *El Correo Catalán*. S'hauria de mirar bé i comprovar que no es repeteixin. Però què volen? Més llibres? Trobar un llibre dolent? Encara se li ha d'exigir més? És evident que poden quedar algunes notes escampades en alguna banda. A casa, tinc un miler de cartes més que són inèdites i alguns manuscrits, perquè ell ho guardava tot. S'han de publicar?

— Queda pendent alguna sorpresa més sobre Josep Pla?

— Hem de viure amb la sorpresa dels 45 volums que hi ha al mercat. Les sorpreses que hi havia preparades no s'han vist. La famosa filla que havia descobert un periodista no ha sortit enlloc. En Pla no es va casar mai, encara que ho va fer veure. De gran, un dia dinant a Palamós, em va dir que s'hauria d'haver casat. Li vaig preguntar amb qui. Em va respondre que amb la seva dona. Tractava Adi Emberg com si fos la seva dona, tot i que ella estava casada amb un policia i no van arribar mai els papers del divorci que en Pla esperava per poder-se casar amb ella. En Pla va tenir uns altres amors episòdics, desagradables,

equivocs, estranys. A Aurora, que era una bona noia i una puteta bastant considerable, la va tractar molt malament, tot i que li enviava una carta cada setmana a Buenos Aires. Quan ella va morir, es van cremar aquestes cartes, que ara tindrien un gran valor.

— Ara s'està fent justícia a Pla?

— L'important és la llengua que ha escrit, gairebé sense fer literatura, per tal que la gent del poble l'entengués. Era un catalanista fabulós. Els que no li van voler donar el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes han fet el ridícul. Tenen tot el país en contra, perquè el català de debò reconeix el valor d'en Pla. En Pla era un escèptic, un catalanista que estimava la llengua catalana com ningú no l'ha estimada, tot i que no en tenia cap necessitat, perquè ell hauria pogut escriure només en castellà.

— No el preocupava que Josep Pla no fos prou fidel a la realitat en alguns dels seus articles?

— La realitat no és mai exacta. El que comptava és que ell era un murri, com tota la gent de Palafrugell, i que se'n sortia sempre. Tenia el do privilegiat de fer parlar la gent. Quan agafàvem un taxi en arribar a un país, es posava al costat del xofer i abans d'entrar a l'hotel ja ho sabia tot de la ciutat, i hauria pogut escriure l'article sobre el viatge sense sortir de l'hotel. Podia escriure de memòria el que li havien explicat, sense necessitat de visitar els llocs. A Leningrad, quan vam anar a visitar un museu i ens van haver ensenyat tota la pintura marxista, a instàncies d'ell vam demanar que després ens ensenyessin la pintura dels impressionistes que tenien amagada al pis de dalt de tot perquè els russos l'havien robada als alemanys durant la guerra. Els del museu van quedar ben parats que sabéssim que existia aquella sala amb aquelles pintures.

Xevi Planas